

7. Sutherland R. D. Language and Lewis Carroll / R. D. Sutherland. — The Hague, 1970.
8. Jakobson R. Metalanguage as a linguistic problem / R. Jakobson // Nyelvtudományi közlemények. — 1976. — Вип. 78 (2).

УДК 007:304:070

Ю. М. Починок
м. Тернопіль

«Нова журналістика» в українських і польських текстах кінця ХХ – початку ХХІ століття: літературні тенденції та інформаційні виклики

Починок Ю. М. «Нова журналістика» в українських і польських текстах кінця ХХ – початку ХХІ століття: літературні тенденції та інформаційні виклики. Питання про літературну журналістику постало з початком белетризації текстів, тенденцією до «олітературнення» журналістських матеріалів. ХХІ століття диктує нові орієнтири як в журналістиці, так і в літературі. Головною пріоритетною першоосновою творення такого типу текстів є постмодерна культура і нове бачення світу. Під сумнів почали ставити одну із основних ознак журналістики – правдивість.

Ключові слова: *журналістика, правдивість, репортаж, белетристика, література.*

Починок Ю. М. «Новая журналистика» в украинских и польских текстах конца ХХ – начала ХХІ века: литературные тенденции и информационные вызовы. Вопрос о литературной журналистике встал с началом беллетризации текстов, тенденцией к «олитературиванию» журналистских материалов. ХХІ век диктует новые ориентиры как в журналистике, так и в литературе. Главной пріоритетной первоосновой создания текстов такого типа является постмодернистская культура и новое видение мира. Сомнению подвергся один из основных признаков журналистики – правдивость.

Ключевые слова: *журналистика, правдивость, репортаж, беллетристика, литература.*

Pochynok Y. «New Journalism» in Ukrainian and Polish texts late ХХ – early ХХІ century: literary trends and information challenges. The question of literary journalism started with the beginning of tendency to belletrist journalistic materials, make them more fictional. The ХХІ century dictates new benchmarks in both directions – journalism and literature. The prior ground of creation of this type of texts became postmodern culture and a new vision of the world. It was began to put into question one of the main features of journalism – truth.

Keywords: *journalism, truthfulness, reportage, fiction, literature.*

З появою у 1966 році статті Гая Талеса «Франк Сінатра застудився» [15] зникла так звана межа між фікшн і нон-фікшн. Інтерв'ю було проведено з усіма близькими та друзями головного героя, окрім нього самого. Відтак постає питання правдивості такої журналістики. А також вагання щодо того чи не впливає на коефіцієнт правдивості власне формалізм «нової журналістики». Адже для художньої логіки потрібна інтрига, а для журналістики – правда.

Польський репортер Маріуш Щигел із Войцехом Тохманом у спільній статті «Репортаж – розповідь про те, що відбулося насправді» дають майстер-клас щодо того як створити цікавий репортаж. Головно йдеться про те, що репортер не може бути байдужим і повинен мати свій «архів» журналістських

матеріалів. Польські журналісти констатують цікавий факт: «перехитрування влади започаткувало велику літературну гру» [12]. Ця гра відобразилася і на жонгливанні фактами у ЗМІ, бо почали описувати «те, що видно в уламку дзеркала» [12]. Цитують влучну думку Ришарда Капусцінського: «Час оперативного газетного репортажу закінчився» [12]. Акцентують увагу на тому, що сьогодні репортаж не може бути лише простим звітом, натомість «повинен сягнути туди, куди не досягне мікрофон і камера кореспондента – під поверхню події» [12]. Репортаж неможливо створити колективно – це жанр власне авторський. На підтвердження цієї думки пропонують цитату Войцеха Гелжинського: «Майстерність життя в самотності, освоєння самотності є найскладнішою річчю» [12].

Справжній репортер не може тільки дізнатися щось про подію, він мусить зануритися в неї. Обов'язково кожного разу потрібно йти «в іншому напрямку, аби не повторюватися, не писати банальностей» [12]. Інакше кожен наступний матеріал стане очевидним для читача, а «очевидність є джерелом нудьги» [12].

Репортери радять прийняти позицію співбесідника: «наблизитися до їхньої біди, до їхнього горя, старатися його зрозуміти» [12]. Проте це не дає приводу репортерові надто розчулюватися, тим паче більше за співрозмовника. Будь-який «контакт з іншою людиною вимагає тиші та часу. Тоді маємо шанс здобути її довіру та зрозуміти її» [12]. Найважчі питання радять залишати на завершальний етап розмови. Таким чином ми уникнемо її передчасного завершення.

Звісно ж, важливим компонентом у становленні репортера є власний архів – газетні вирізки. Вони збагачують матеріал додатковою інформацією, а в деяких питаннях навіть відбудовують історичні взаємозв'язки явищ. Не менш важливим компонентом є форма: «структура тексту, композиція» [12]. Відтак «репортаж має затягувати. Кожен наступний абзац має бути несподіванкою» [12]. Текст обов'язково повинен бути багатим на деталі, «особлива деталь є міркою людини, допомагає їй запам'ятати історію. Особлива деталь привертає увагу читача» [12]. Головне не перебільшити з кількістю деталей і пам'ятати: «у найкращих деталях буває метафора» [12].

Важливою умовою доброго репортажу є наявність найбільш напруженого моменту. Відтак «кульмінація є чимось, що надає текстові сьоме дно». Але тут важливо приборкати власні емоції: «Репортер інколи багато знає і хоче все написати, але, як людина, чує власний голос: зупинися, цієї інформації не давай до тексту, бо вб'єш цим свого героя» [12]. Проте своєю розповіддю ми повинні доводити, що вона є неповторною, дуже важливою. Репортаж потрібно писати завжди чесно, проте він «ніколи не буде фотографічним записом фактів, завжди буде суб'єктивним» [12].

Одним із найфаховіших репортажистів вважається Ришард Капусцінський. Його книги в літературно-публіцистичному каноні вважаються гідними Нобелівської премії. У 2008 році, вже помертвено, з'явилася книга «Ричард Капусцінський. Життя» (англійською переклад назви книги Артура Домославського

«Капусцінський нон-фікшн»). Р. Капусцінський любив подорожувати африканськими маршрутами «і жити в дешевих готелях» [12]. Ян Біррелл на шпальтах газети «The observer» зауважив, що «Капусцінському не вижити в сучасному цифровому світі» [12]. Пітер Енглунд у статті, опублікованій газетою «The Financial Times», писав, що «літературний репортаж, ймовірно, прояв більш ніж на одну позицію жанру» [12]. Ришард Капусцінський про репортаж сказав так: «Я не вірю у формальну мету. Журналіст не може бути нейтральним свідком» [12].

Основою для творення текстів «нової журналістики» були саме репортажі. Цей вид творчості найбільше надавався до експериментування як над формою, так і над змістом текстів. Домінуючими його ознаками є кінематографізм, діалогізм, відтворення мовного сленгу, звуконаслідування, парцеляція, використання нетрадиційних розділових знаків, деталізація зображуваного. Щоб виокремити «нову журналістику» з-поміж інших напрямів, звернемося до теоретичного обґрунтування чотирьох ознак жанру Томом Вулфом:

1) почергове вибудовування матеріалу, швидке і спонтанне перемикавання уваги з одного об'єкту чи епізоду на інший, без тривалих історичних екскурсів (інакше кажучи, кінематографізм або імпресивно-експресивне відтворення дійсності);

2) домінування діалогів, з допомогою яких розкриваються характери та проблеми, перебування автора безпосередньо на місці події, а також детальне фіксування особливостей мовлення (діалектизми, жаргон, звуконаслідування тощо);

3) зміна точки зору, своєрідне маневрування автора, третьоособова нарація (прийом «хамелеон»);

4) деталізація змалюваного: жести, характер, зовнішність, інтер'єр тощо.

Усі ці прийоми повинні базуватися на фактажі. Новожурналіст змушений бути на місці події і все фіксувати. Кілька порад для новожурналістів-практиків сформувала директор німанської програми в Гарварді Констанс Хейл (Constance Hale) [14]:

1. Використовуй у письмі незвичні і конкретні іменники та прикметники, адже у кожного своя лексика, своя інтонація. «У тексті ви маєте завжди більше, ніж один голос!.. Не вкладайте у чужі уста свою мову».

2. Добирай візуальні дієслова.

3. Уникай прислівників.

4. Оминай прийменникові кліше.
5. Розвивай сюжети паралельно.
6. Створи метасюжет.
7. Грай із голосами, звуками, ритмами.

На одному із майстер-класів Німанської конференції ще дванадцять порад запропонував Том Френч. Він – журналіст *St. Petersburg Times* (27 років стажу), професор «нової журналістики» в університеті Індіана, лауреат Пулітцерівської премії 1998 року [13]: нічого не вигадуй; прослизни під шкіру; дізнайся ім'я собаки; практикуй непомітність; загальмує; не бійся трохи забруднитися; провокуй своїх героїв розмовляти; пиши для органів чуттів; звертай увагу на все; не лише деталі, але й те, що за ними; думай кінематографічно; полюй за великим у малому.

У серцевині «нової журналістики», безумовно, знаходиться факт. Але який? Метафоричний, алегоричний, поданий несподівано і з родзинкою. Факт, від якого холоде в грудях. Репортажистика постає як основна вимога «нової журналістики», як обов'язкова умова присутності автора тексту на місці події, як особливе зчитування-зпершоджерела.

Дослідники сьогодні активно обговорюють проблему «олітературнення» журналістики. Постає питання, чи не шкодить це журналістській правдивості та об'єктивності у висвітленні матеріалів. Журналісти намагаються все частіше вдаватися до белетризації своїх текстів, робити акцент на аналітично-літературному підході. Змінюється й конструкція мовної парадигми текстів: з'являються метафори, порівняння та інші художні засоби. Проте, враховуючи, що «нова журналістика» – передусім репортажистика, а вже потім белетристика, немає жодних сумнівів у правдивості таких текстів. Позаяк обов'язковою умовою для автора є присутність на місці події.

Одними з перших зразків новожурналістської манери в Україні стали книги О. Забужко «Репортаж із 2000-го року» та у 2005 році нон-фікшн «Let my People Go: 15 текстів про українську революцію» [4]. Головно нон-фікшн домінує в частині «зі щоденникових записів», але і тут авторка із прикрістю зізнається: «І – деталі, оце те, за чим я жалкую і що, як мені здається, безнадійно пропустила...» [4:179]. Авторка щиро жалкує, що в час Помаранчевої революції зустрічалась із дипломатами та західними кореспондентами, замість того, щоб «лазити по Майдану». Це і є

одним з найперших «правил» новожурналістів: добре дослідити ґрунт ситуації, постійно перебувати серед людей, писати історію з життя.

Ще більш промовистий текст датований 2008 року – «Авантюра, або практичні реалії мандрів по-бідняцьки: еротико-політичний документальний калейдоскоп» Артема Чапая [10]. Його гонзо-журналістика, насправді, є яскравим прикладом літератури хічхайкінгу. Адже не спроста кумиром автора є основоположник цього жанру Джек Керуак.

Право називатися справжнім хічхайкером виборола Леся Воронина у 2010 році. За книгу «У Пошуках Огопого. (Нотатки навколосвітньої мандрівниці)» авторка одержала диплом конкурсу романів, кіносценаріїв, п'єс та пісенної лірики про кохання «Коронація слова». У цій книзі письменниця грає із хронотопом: запрошує до непередбачуваної мандрівки у просторі й часі. Використовує колоритні діалоги при змалюванні побутових сцен різного характеру, подає українську мову в інтерпретації персонажа «даже если он еврей ілі, дапустим, хахол...» [3:38]. Ця мандрівниця подорожує автостопом, байдарками, потягами, літаками, верблюдами й віслюками. Та одним із найяскравіших прийомів новожурналізму слід визначити все ж таки різнобарвну мовну палітру тексту. Також у 2010 році побачила світ книга Максима Кідрука «Подорож на Пуп Землі. Том перший». Подорож відбувається далеко поза межами України, у Південній Америці. Характерною ознакою нового жанру є використаний лід перед розповіддю, який має конкретну прив'язку до місця і часу, в якому розгортатиметься дія: «Червень 2009-го, Стокгольм, Швеція. Два тижні до початку подорожі» [5:53]. Також цікавими у плані форми є історичні вставки за моделлю текст-у-тексті, як-от «Історія Григорія Самолюка» – фронтовика. Ці тексти-вставки надруковані навіть іншим шрифтом для їх чіткішого виокремлення із загального смислового потоку.

Один із найновіших текстів 2011 року випуску – книга Марії Матіос «Вирвані сторінки з автобіографії» [6] – компіляція різножанрових та різностильових матеріалів, з-поміж яких чимало яскравих прикладів «нової журналістики». Ця книжка – спроба «бодай контурно залишити правдивий профіль епохи... фіксація часу, консервація епохи у невіданих іменах, датах і подіях...» [6:30]. Тут є всі основні ознаки «нової журналістики» з власне українською говіркою, яскравими

психологічними портретами, деталями й фактами та ін. Цього ж року побачила світ книга Ірен Роздобудько «Мандрівки без сенсу і моралі». У цих мандрівках авторка дає можливість своєму читачу перестрибнути часову прірву й потрапити у щось незвідане. Оригінальним вкрапленням є додаток рецептів найбільш поширених і характерних страв для тих країн, в яких побувала авторка. Відтворення колориту різноманітних країн, переплетення доль та вражень надають книзі ще більшої цінності та оригінальності. І ще один свіжий текст, який є чи не найближчим для українського сприймання та розуміння, належить Артемові Чапаю – «Подорож із Мамаютою в пошуках України». Це чи не найяскравіший приклад демонстрації різноманітних говірок і світопоглядів різних регіонів України. Тут маємо найбільше ознак характерних для «нової журналістики»: і сценографізм, і діалогізм, розмаїтий лексичний пласт та ін.

Текст «Чи спите ви голі?» Рекса Ріда чи не найбільш дотичний до інтерв'ю Ольги Бартиш-Коломак «"Жінка має поєднувати в собі дві протилежності" – глава УГКЦ Святослав Шевчук», і деякою мірою із текстом Марії Матіос «Вирвані сторінки з автобіографії». Головно тим, що автор вдається до різноманітних прийомів, щоб зобразити акторку не лише у актуальному світлі, що, зрештою, передбачає звичайне інтерв'ю, а створити цілий біографічний портрет персонажа. М. Матіос, у свою чергу, також пропонує розгорнений хронологічний власної історії, яку вдало поєднує з історією Батьківщини, що, головню, і відрізняє її наратив від ходу думок Р. Ріда. Українська авторка мислить глобальніше та масштабніше.

Написати інтерв'ю у вигляді такого собі шкіц-есею річ не тільки ризикована, а й напевно відчайдушна. Аналізована нами стаття є одним із найкращих зразків інтерв'ю у «новій журналістиці». Репортер настільки влучно провокував свою респондентку до відповідей, що складалося враження, наче це внутрішній голос говорив, а не сама акторка. Особливо влучно Рексові Ріду вдалося маніпулювати наративним полем тексту. Це можна простежити в процесі аналізу тексту. Марія Матіос, у свою чергу, також вдало змінює оповідну манеру, застосовуючи і діалоги, і описи, і розповіді, використовує як першоособовий, так і третьоособовий наратив.

Одразу вступним акордом Рекс Рід скерує

нас до місця, де відбувається подія: «вона в себе у номері» [7:47]. Марія Матіос подає конкретне місце і час, але вони не завжди відображають актуальні події: «**З АРХІВУ: Отже, рік – 1947. Район – Заставнівський**» (тут шрифт – Марії Матіос) [6:114]. А ще авторка використовує прийом виділення тексту. Ольга Бартиш-Коломак зазначає ще й конкретну годину певної дії: «**О 10.00 владика виходить із кімнати**» (тут шрифт – Ольги Бартиш-Коломак) [1].

Символічне нанизання епітетів застосовує Р. Рід: «лимонного кольору диванів, блідо-лілових стін і кремово-оксамитово-елегантних-для-кінозірок крісел» [7:47], що має особливе конотаційне значення. З опису інтер'єру бачимо, що приміщення досить креативне, створює необхідну ауру для розвитку акторської уяви, творення певних образів. Ольга Бартиш-Коломак також деталізує інтер'єр помешкання священика: «Двоє вікон від підлоги до даху – вітражі з червоними та жовтими квітами. Сонце заливає приміщення до ідальні. Біля вітражів у кутку стоять два невеликі дивани, оббиті тканиною з коричневими квітами. Посередині – дерев'яний столик. В іншому кутку – камін. На полиці над ним стоїть сріблястий годинник. Поряд висить ікона Божої матері з немовлям» [1].

Рекс Рід використовує у своєму шкіц-інтерв'ю прізвища відомих зірок шоу-бізнесу: Мінеллі (кінорежисер), Джеральдіна Пейдж (актриса) та ін. Марія Матіос також подає в тексті відомі прізвища, здебільшого літераторів, як-от: Микола Жулинський, Володимир Яворівський. Ольга Бартиш-Коломак – відомих постатей української історії: Мазепа, Ярослав Мудрий, Володимир Великий, Блаженніший Любомир Гузар, Блаженніший Святослав (Шевчук), єпископ Богдан Дзюрах та ін.

Кадрований колаж тексту Р. Ріда дає нам можливість сприймати кожен фрагмент відокремлено і створювати в кінцевому вигляді цілісний продукт власної уяви: «Холодно-голубий дощ колотить по вікнах і здійснює фонтанчики на Парк-авеню, внизу, а Ава крадеться по своїй молочно-рожевій клітці як елегантний гепард» [7:47]. Такі яскраво метафоричні порівняння допомагають нам усвідомити характер жінки: гордовитої, самовпевненої, винятково харизматичної панянки. Що ж до матеріалів Марії Матіос, то сценографізму тут, напевно, бракує. Текст не є динамічним, переважає оповідна манера:

«Розумію: моя кров – справа державної ваги. Я повинна відповідати за саботаж. Я скована і "дерзкая" (зухвала) одночасно» [6:157]. А от Ользі Бартиш-Коломак з допомогою текстової фрагментарності вдається досягнути бажаного динамізму: «Згадати казку, яку мати розповідала перед сном, владика не може. Колискової – теж. Проходячи від кімнати до кімнати, тримає під пахвою термос. У руці – чашку з напоєм» [1].

У тексті Рекса Ріда скрізь присутня деталізація: «на ній ніжно-голубий кашеміровий з високим коміром сведер, рукава підняті до її знаменитих ліктиків, і міні-спідничка, і величезні темні окуляри в роговій оправі, і найдивовижніше, божественне, що вона – боса!» [7:47]. Деталі надають можливість глибше зрозуміти характер жінки, певну легковажність, невимушеність у поведінці. У Марії Матіос деталі не такі яскраві, але все ж є: «Із дверей скельцями окулярів а ля "гіперболоїд інженера Гаріна" блискає нетерплячий Табачник» [6:297]. В Ольги Бартиш-Коломак вони більш виразні: «Тут приємно пахне, мило тверде біле, збоку – автоматична сушарка. Сестра дозволяє не роззуватися. Під ногами кахлі кавового кольору. Така підлога скрізь на першому поверсі» [1].

Зміна точок зору яскраво виражена в американському зразку, відчувається присутність текстуального автора і персонажа: «прес-агент кіностудії "Двадцять століття Фокс" чує, як поруч прибалакують: "Ви знаєте, вона нікого не хоче бачити" і "Вам пощастило, вона тільки вас покликала"» [7:47]. Таким чином імпліцитний (вставний) наратор відіграє важливу роль. Адже за його посередництва і завдяки текстуальному автору читач дізнається про важливість, ексклюзивність і навіть епатажність статті. Таким чином, автор ще й приховано мотивує комерційний успіх власної справи. В українських пробах все ж бракує «хамелеонівської» вправності.

О. Бартиш-Коломак майстерно справляється із жонгливанням нарративними стратегіями: «– Телевізор годує, чим хоче. В інтернеті ти маєш право вибору. Часом дивлюся фільми, що мені переписують друзі на комп'ютер. Останнє кіно, яке подивився, про містера Хорнблауера. Англійського мореплавця, який став капітаном. 10 серій.

– Вам не шкода, що не маєте власних дітей?

– Та ні, – знизую плечима. – Є поняття духовного батька. Це набагато глибше. Те, що

тебе може сповнити, як особу.

Святослав Шевчук остаточно вирішив не одружуватися в 24 роки, перед тим, як подав документи на свячення» [1].

За допомогою символічних порівнянь Р. Рід вдало передає відчуття невпевненості персонажа: «Прес-агент повільно відступає, ступаючи на килим наче в балетних туфлях по битому склу» [7:48]. Ефект присутності забезпечує динаміка розповіді, назви деталей: «бере стопку коньяку і фужер шампанського "Дім Перігнон", який миттю випиває, наповнює і знову починає потягувати шампанське через соломинку, як сироп» [7:48]. Подекуди спостерігаємо гіперболізацію образів: «шия Ави, бліда і довга, як горличко вази для квітів, витягнута догори, як у плантатора з півдня, який оглядає своє хлопкове поле» [7:48]. Наявність просторічної лексики надає тексту автентичності, справжності: «своїми руками вб'ю цього Джона Хастона, якщо він ще раз потягне дивитися таке фуфло» [7:48]. Вставне слово «блін» постійно фігурує у лексиконі Ави, що свідчить про розв'язність жінки, певну легковажність. У тоні акторки відчувається халатність, зверхність: «А зараз в мене вимагають список всіх моїх розлучень, і я їх послала до біса, тобто в "Нью-Йорк-таймс" – там про мене знають більше, ніж я сама!» [7:49]. Такі моменти є так званими психологічними натяками, кодами, які нам надсилає автор для глибинного розуміння суті проблеми. Нотка специфічного ліризму звучить у рядках: «–Ха! Завжди знала, що Френк закінчить в ліжку з дівчатком» [7:50]. І ця фраза певним чином є відправною точкою у підсвідомості реципієнта, бо дає ключ до розуміння того, що все ж таки Ава любила Сінатру, просто не могла зізнатися у цьому.

Натомість тексти Марії Матіос відкриті, позбавлені будь-якого герметизму, проте сповнені іронічних та саркастичних забарвлень: «Проти вас порушено кримінальні справи?! За несплату Шевченківської премії????????? У такому разі я готова відсидіти за вас половину терміну, а хоч би це була тричі помаранчева влада!» [6:298]. Ольга Бартиш-Коломак кричущої лексики та зворотів не вживає, мабуть, через релігійність тематики власного тексту.

У тексті Р. Ріда також присутня іронія: «мені подобається Грейсон, вона така мила, але з її формами навіть не потрібно особливого освітлення для ефекту об'ємності» [7:51]. Притаманні короткі парцельовані речення:

«"Фокс" за все заплатить, бебі» [7:52]. У діалозі впадає в око звуконаслідування: «– Ти виглядаєш чудово. Гр-р-р! – Вона сміється своїм Авиним смішком...» [7:53]. Подекуди автор замість звуконаслідування альтернативну ремарку: «(Знову легкий рик гепарда)» [7:53], мабуть, для того аби ми самі домислили, які фонемами притаманні даному висловлюванню. Що ж до іронічності, все ж вкраплення знаходимо у тексті О. Бартиш-Коломак: «У бібліотеці біля вікна "нудьгує" телевизор з великим пласким екраном. Його майже не вмикають. Новини Блаженніший дізнається з інтернету» [1].

Отже, можна зробити висновок, що аналізований текст американського автора цілком відповідає канонам жанру нової журналістики. Він сповнений динамікою кадрованих слайдів-епізодів, їхньою швидкою зміною, що вже застосовувалося в естетиці імпресіоністичної літератури. Парцельовані речення додають інтриги та пришвидшують розвиток подій. Побудова діалогів у надзвичайно цікавій формі передбачення, монологічних рефлексій, що, власне, і розкрили характер персонажа. Застосовано автором прийом «хамелеона», що відобразився у використанні техніки «я – інший», імпліцитного наратора. Текст сповнений деталей-символів, що допомагають читачеві краще осягнути та сприйняти прочитаний матеріал. Все це і дає нам підстави говорити про Рекса Ріда як одного з найяскравіших представників нової журналістики.

Що ж до аналога в українській журналістиці, то підібрати було складно. Але все ж проби творити по-іншому є і в Марії Матіос і в Ольги Бартиш-Коломак. Звісно, що у майстерності писати в стилі «нової журналістики» ці тексти далекі від досконалості. Проте, «Вирвані сторінки з автобіографії» цікаві своєрідним підходом до розгляду родинних взаємин, історичним розрізом епохи, а інтерв'ю О. Бартиш-Коломак чи не єдине на релігійну тематику у такому стилі.

Розглянемо ще один міжтекстовий діалог крізь призму американського та українського нового журналізму. Манера письма Хантера Томпсона найяскравіше відобразилася в текстах Артема Чапая. Недарма автор у своїй «Подорожі із Мамайотою в пошуках України» передає вітання американському корифеєві. Провідною спільною ознакою є динамічні шокуючі діалоги. Х. Томпсон відтворює живу,

природну для співрозмовників лексику:

«– Нет. Я фотограф.

– Да ну? – Он с интересом оглядел мою кожаную сумку. — У тебя там эта... камера? А на кого работаешь?

– На "Плейбой". Он рассмеялся:

– Чертовски интересно! Ну и что ты будешь снимать – лошадок обнаженных? Ха-ха! Когда начнутся скачки для трехлетних кобыл, тебе работенка найдется. Это дерби не для старых кляч. – Он широко улыбнулся.

– Черт возьми! И они все голенькие!» [9:136].

Такими ж оригінальними та, головне, справжніми репліками дивує свого читача й Артем Чапай:

«– А можно вас порасспрашивать?

– Да че ж нельзя, бл*дь.

– Вот о чем вы мечтаете?

– О чем мы все сей час мечтаем? Чтобы всем жилось нормально. Только эти пидарасы наверху жить не дают» [11:180].

Тексти обох авторів оригінальні й написані в одному жанрі – гонзо-журналістики. Х. Томпсон застосовує цікавий прийом дешифрування тексту: «**Розкодування. Другий день скачок** (тут шрифт – Хантера Томпсона) Клуб/падок-бар» [9:144]. Натомість Артем Чапай використовує записи із щоденника. Ці своєрідні нотатки також слугують поясненням певних подій тексту: «1 серпня 2006. Я про це раніше не писав, але два місяці тому у Веракурсі в мене успішно стибзили всі речі» [11:94].

Отже можна зробити висновок, що українські автори активно переймають досвід у зарубіжних колег по перу. Бачимо багато споріднених прийомів, спільну манеру писання, використання провідних технік текстотворення новожурналізму.

У 2012 році на сайті «Літакценту» український письменник Лесь Белей подав розлогий огляд цього явища на теренах Польщі у статті «Факти польської "літератури факту"». Свою наукову розвідку автор генетично підв'язав до виходу антології «Нова журналістика» Тома Вулфа та І. В. Джонсона у 1973 році, про яку ми вже детально згадували в попередніх розділах. Він наголосив, що «творення польської "нової журналістики" відбулося незалежно від американської» [2].

Відтак першими польськими репортажистами прийнято вважати нобелівських лауреатів Генрика Сенкевича та

Владислава Реймонта. Першим репортажем стало саме Реймонтове «Паломництво до Ясної Гури» (1895). А вже покоління польських репортерів з'явилося перед Другою світовою війною: Мельхіор Ванькович («Битва під Монте Касіно, 1947»), мандрівний репортажист Аркади Фідлер та Ксавери Прушинський, прославлений мандрами в політично гарячі точки. Після війни долучилися Маріан Брандис, Казімеж Дзевановський та В'єслав Гурніцький.

Друге покоління з'явилося водночас із американською «ною журналістикою»: Малгожата Шейнерт, Ганна Краль та «Цезар репортажу» Ришард Капусцінський. Він виробив свої принципи репортажу, базуючись на літературній традиції. Проте була схожість із американською репортажистикою. Окрім чотирьох, які ми вже описували в концепції «нової журналістики» Тома Вулфа, дотримувався ще п'ятого: «Перед тим, як написати книжку, прочитай сто інших на цю тему» [2]. Про секрети своєї журналістської діяльності Ришард Капусцінський ділиться із своїми читачами у книзі «Автопортрет репортера».

Наймолодше покоління польських репортерів гуртується навколо «Газети Виборчої»: це Кристина Курчаб-Редліх, Яцек Гуго-Бадер, Маріуш Щигел, Вайцех Тохман та Кшиштоф Варга.

У доробку К. Курчаб-Редліх дві новожурналістські книги про Росію: «Головою в мур Кремля» (2007) та «Пандрюшка» (2008). Також вона неодноразово була у Чечні та ін.

Яцек Гуго-Бадер спілкується з маргінальним населенням Росії: жебраками, наркоманами та хворими на СНІД. У його книзі «Біла гарячка» (2009), окрім російських, є два українські сюжети: про Крим та вибух на шахті імені Засядька. Практикує прийом перевтілення: «місяць жив із польським бездомним, цілковито перейшовши на їх спосіб життя, аби лиш правдиво описати, що таке почувати просто неба, що таке жебрати собі на харч, що таке місяць не митися» [2]. Найновіша книга «Колимські щоденники» (2012) про можливість життя на Колимі.

Маріуш Щигел видав уже три книги репортажів про чехів: «Готтленд» (2006), «Зроби собі рай» (2010) та «Láska nebeská» (2012). А також збірка репортажів про польські 1990-ті «Неділя, що сталася в середу» (1996).

Кшиштоф Варга з репортажистики видав одну книжку – «Гуляш із турула» (2008). Вона здобула приз читацьких симпатій «Nike» –

одного з найпрестижніших літературних конкурсів у Польщі

Войцех Тохман – двічі лауреат «Nike». Спеціалізується на репортажистичі етнічних конфліктів та кровопролиття. Найвідоміші книги про Боснію та Руанду: «Ти наче камінь іла» (2002) та «Сьогодні намалюємо смерть» (2010).

Павел Смоленський присвятив свою книгу репортажів «Похорон різуну» (2001) польсько-українському пограниччю. Також писав репортажі про Ірак та Ізраїль.

Вітольд Шабловський зробив репортаж присвячений Туреччині «Вбивця з міста абрикосів» (2010).

Єнджей Моравецький написав книгу «Сибірська секта вісаріонівців» (2010). Репортаж став своєрідним окресленням тогочасного релігійного феномену. Автор книги «Малюк» про сучасний репортаж в Росії та книги «Глубинка. Репортажі з Польщі». Ще однією книгою репортажистики стала книга «В кінці зими». У 2012 році лауреатами премії імені Беати Павляк, журналістки і письменниці, стали Бартош Яштембський і Єнджей Моравецький за книгу «Красноярськ-Нуль».

Польські репортажисти дотримуються усіх принципів «нової журналістики», проте таку манеру письма називають літературою факту. У Польщі засновано Інститут репортажу та Школу репортажу. У 2010 році у Варшаві відкрили репортажистську кав'ярню-книгарню «Кипіння світу» і запустили фестиваль «Варшава без фікції».

У «Готтленді» Маріуш Щигел прагне висвітлити чеські долі ХХ століття, розкрити історичні обставини, в яких жили чехи, їхні ікони й табу. Тут поєднано чеську трагічну і водночас комічну історичну долю. Такий неоднозначний настрій книги можна порівняти хіба що з атмосферою, яку в свій час описав пражанин Франц Кафка. Частина його книги написана у формі щоденника, що дуже гармонійно проковує порівняти сучасну репортажистичу із літописанням. Такої ж форми дотримується й українець Артем Чапай. Власне, така манера письма найкраще й позиціонує присутність автора на місці події.

Що ж до другої книги Маріуша Щигела – «Зроби собі рай», – то вона вже зовсім іншого стибу. Її присвячено сучасній Чехії, тому ця книга сприймається як логічне продовження попередньої. Автор описує культуру країни, історію, менталітет. Звичайно, в епоху глобалізаційних змін людина по-інакшому

мислить та сприймає все те, що докола. Відповідно й мова репортажу більш жвава, колоритна. Маріуш Щигел описує ключових фігур чеської культури, їхнє життя та світогляд. Відтак ці дві книги автора сприймаються як історична діалогія про долю чеського народу.

Польська репортажистка пропонує нам свій погляд на російську дійсність у книзі «Пандрьошка». Це своєрідний нотатник знайомства авторки з життям Росії епохи перебудови і раннього пострадянського періоду. Враження та роздуми про російську політику, культуру та ментальність з польської перспективи супроводжуються багатим фактажем та розлогими цитатами. Вже сама назва демонструє мікс російського національного символу матрьошки зі старогрецькою скринькою Пандори. Таке поєднання видається логічним із формального боку: матрьошка відкривається як скринька і містить в собі іншу матрьошку. Символічним видається порівняння зі скринькою Пандори як факт власне історичний: скринька грецької богині несла розбрат поміж народами...

Відтак можемо зробити висновок, що польська репортажистка цілком самотуння і має власний творчий почерк. Література факту в Польщі розвивалася паралельно з американською «новою журналістикою», тому відрізняється від неї як у формальному, так і в змістовому плані. Польські репортери акцентують більше уваги на зміст, а також історичну тяглість матеріалу. Відповідно їхні тексти більше нагадують белетризовану мемуарну прозу, аніж короткі репортажні ескізи.

У статті також здійснено порівняльний аналіз текстів американських репортерів з проекцією на українську площину. Таке співставлення показало, що все ж таки українській «новій журналістиці» ще є над чим працювати, головню для вдосконалення майстерності написання матеріалів у цьому стилі. Найбільше українським авторам бракує наративної вправності. Складно вдаються прийоми «хамелеону» та зміни точки зору. Репортери не завжди справляються із відтворенням швидких змін подій. Замість того, щоб показати жваві діалоги, досить часто вони апелюють до розлогих оповідей-описів. Хоча ефект присутності подають однозначно добре.

Спроба інтерпретації текстів українських авторів започаткувала новий виток досліджень цієї проблеми. Проведені спостереження показали, що Україна має ціле поле

недосліджених і невиявлених новітніх явищ, які потребують ґрунтового вивчення. Серед запропонованих нами авторів слід виокремити тексти Артема Чапая. Власне, ці репортажі чи не найбільше претендують називатися головню новожурналістськими матеріалами. Його тексти містять найбільше прийомів та технік американської практики і, більше того, автор сам зізнається у своїй компетентності в жанрі гонзо-журналістики, апелюючи до постаті Хантера Томпсона.

Українська «нова журналістика» перебуває на стадії становлення, зрештою, як і розвиток новожурналістської наукової думки. Здійснене дослідження слугуватиме поштовхом для наступних шукань оригінальних текстів в українському медіадискурсі.

Порівняльний аспект новожурналістських текстів показав, що українські тексти застосовують прийоми американського зразка, головню діалогічне мовлення, відображають специфіку говорів, особливо це виражено в тексті Артема Чапая «Подорож із Мамайотою в пошуках України». Також використовують нетрадиційні шрифти, підкреслення, виокремлення, розділові знаки, що яскраво демонструє текст Марії Матіос «Вирвані сторінки з автобіографії».

Проте було виявлено, що американські тексти, як-от Х. Томпсона, Р. Ріда, Т. Вулфа та інших, більш відповідають «канонам» новожурналізму. Компаративний аспект показав, що гонзо-журналістика Х. Томпсона містить більше жанрових «спецефектів», на відміну від текстів А. Чапая. В американського гонзиста кожен діалог, кожна репліка пронизані динамізмом та сленгізмами, що надають тексту особливого колориту і незвичного сприйняття. Український гонзо-журналіст також вправно використовує техніку впливу на читача, проте його текст не настільки жвавий і подекуди йому бракує тих «шпильок» (нецензурної лексики, звуконаслідувань, парцеляції), які містить текст Х. Томпсона.

Компаративний аналіз жанрового різновиду інтерв'ю на прикладі текстів Р. Ріда та О. Бартиш-Коломак показав приблизно такий самий результат на користь американської репортажистки. Очевидно, вітчизняним практикам не вистачає сміливості авторів заговорити про події та персони, які їх оточують у такому ж відвертому ракурсі, як це демонструє західний світ. Мабуть, тут радше варто говорити про ментальні особливості української культури, літератури та

журналістики. О. Бартиш-Коломак презентувала текст релігійної тематики, сакральність якої, очевидно, не дозволяла авторці поводити себе настільки вільно й розкуто у висловлюванні, як робив це Р. Рід у інтерв'ю із акторкою.

Український контекст «нової журналістики» виокремив цілу генерацію митців, які працюють у даному напрямку: О. Забужко, М. Матіос, І. Роздобудько, Л. Воронина, О. Бартиш-Коломак, М. Кідрук, А. Чапай та ін. Інтерпретація їхніх текстів показала динаміку та перспективу розвитку текстів аналізованого жанру в українських медіа. Аргументаційна база нового журналізму виокремила з медійного потоку авторів, тексти яких найбільше відповідають жанровій специфіці, зокрема О. Забужко, О. Бартиш-Коломак, А. Чапая.

Під час аналізу текстів українських авторів було зроблено висновок, що текстова палітра новожурналізму представлена не зовсім повно. Тому наступним кроком буде розширити список українських представників цього жанру і спробувати укласти антологію нової журналістики в Україні.

Що ж до літератури факту в Польщі, варто сказати, що розвивалася вона паралельно із американською «новою журналістикою». Прийоми, які застосовують М. Щигел та К. Курчаб-Редліх, цілком відповідають канонам жанру. Більше того польські автори, окрім формальної сторони, багато уваги приділяють змістовій композиційності своїх репортажів. Кожна книга, і «Пандрьошка», і «Зроби собі рай», і «Готтленд» відображають певну епоху з життя російської нації та з життя чеських

людей.

Проаналізувавши й теоретичні пасажи Маріуша Щигела про репортаж, можемо зробити висновок, що польська так звана «нова журналістика» більше тяжіє до белетристики за змістовою картиною та за обсягами, у яких автори себе не обмежують. Що ж до прийомів «нової журналістики», то вони нівелюються порівняно з українськими текстами. Тому цей факт ще раз підтверджує думку про те, що польське олітературнення журналістики відбувалося без впливу американських зразків. Літературна журналістика в Польщі формувалася паралельно з американською «новою журналістикою». Власне в силу цього й не говоримо про жоден вплив чи контактено-генетичний зв'язок польської репортажистики з американською, а лише як про автономне самодостатнє явище.

В Україні 2015 рік завершився кількома дискусіями про «нову журналістику» (репортажистику, нон-фікшн прозу). Зокрема, у жовтні Нобелівську премію з літератури здобула Світлана Алексієвич (книга «У війни не жіноче обличчя») саме за такий межовий (літературно-журналістський) стиль письма. Цього року (2016) вчетверте стартував конкурс художнього репортажу «Самовидець», але вперше іменованій на честь Майка Йогансена – автора експериментальної прози. Попри все зразків цього стилю ще небагато, як в українській, так і в польській репортажистичі, зрештою як і спроб дослідити це явище. Проте актуальність і новизна проблеми, органічне поєднання традиційного сприйняття та новаторського підходу, породжує цілий ряд тих питань, які ще чекатимуть на своїх дослідників.

Література

1. Бартиш-Коломак О. «Жінка має поєднувати в собі дві протилежності» — глава УГКЦ Святослав Шевчук [Електронний ресурс] / Ольга Бартиш-Коломак // Країна. — № 98. — 2011. — 25 листопада. — Режим доступу : <http://gazeta.ua/articles/opinions-journal/410959>.
2. Белей Л. Факти польської «літератури факту» [Електронний ресурс] / Лесь Белей // ЛітАкцент. — 2012. — 9 квітня. — Режим доступу : <http://litakcent.com/2012/04/09/fakty-polskoji-literatury-faktu/>.
3. Воронина Л. У Пошуках Огопого (Нотатки навколосвітньої мандрівниці) / Леся Воронина. — К. : Нора-Друк, 2010. — 176 с.
4. Забужко О. let my people go : 15 текстів про українську революцію / Оксана Забужко. — К. : Факт, 2006. — 232 с.
5. Кідрук М. Подорож на Пуп Землі. Т. 1 / Макс Кідрук. — К. : Нора-Друк, 2010. — 256 с.
6. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії / Марія Матіос. — Львів : Піраміда, 2011. — 368 с.
7. Рид Р. Вы спите в голом виде? / Рекс Рид // Новая журналистика и Антология новой журналистики / под ред. Т. Вулфа и Э. У. Джонсона ; [пер. с англ. Д. Благова и Ю. Балаяна]. —

СПб. : Амфора, 2008. — С. 96—111.

8. Титаренко М. Американський новий журналізм: Terra In/cognita [Електронний ресурс] / М. Титаренко // Медіакритика: змінимо медіа на краще. — 2011. — 21 вересня. — Режим доступу : <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/amerykanskuu-novyy-zhurnalizm-terra-incognita.html>.

9. Томпсон Х. «Ангели ада»: сага страшная и странная / Хантер Томпсон // Новая журналистика и Антология новой журналистики / под ред. Т. Вулфа и Э. У. Джонсона ; [пер. с англ. Д. Благова и Ю. Балаяна]. — СПб. : Амфора, 2008. — С. 500—519.

10. Чапай А. Авантюра, або практичні реалії мандрів по-бідняцьки / Артем Чапай // Еротико-політичний документальний калейдоскоп. — Харків, 2008. — 240 с.

11. Чапай А. Подорож із Мамайотою в пошуках України / Артем Чапай. — К. : Нора-Друк, 2011. — 272 с.

12. Щигел М. Репортаж — розповідь про те, що відбулося насправді [Електронний ресурс] / Маріуш Щигел, Войцех Тохман // Media Sapiens. — 2011. — 27 грудня. — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/4200>.

13. French T. Hunting and Guthering [Електронний ресурс] / T. French. — Режим доступу : <http://www.nieman.harvard.edu/assets/pdf/conferences/narrative/handouts09/HUNTING%20AND%20GATHERING.pdf>.

14. Hale C. Sin and Syntax: How to Craft Wickedly Effective Prose / Constance Hale / with a foreword by Karen Elizabeth Gordon, 2001.

15. Talese G. Frank Sinatra Has a Cold [Електронний ресурс] / Gay Talese // Esquire. — 2007. — October 7. — Режим доступу : http://www.esquire.com/features/ESQ1003-OCT_SINATRA_rev_.

УДК 007:304:070:821.161.2

І. М. Шкоріна

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

Рецензії в журналістському доробку О. Слісаренка

Шкоріна І. М. Рецензії в журналістському доробку О. Слісаренка. Стаття присвячена місцю рецензії в журналістській діяльності письменника, поета, постійного автора багатьох періодичних видань 20-х – 30-х рр. ХХ століття О. Слісаренка. Проаналізовано викладені в рецензіях думки О. Слісаренка щодо специфіки формування нової української літератури, складностей, які виникають під час цього процесу. Головний акцент зроблено на розгляді специфічних рис Слісаренкових рецензій, зокрема присутності в них елементів сатири і гумору, та виділенні модифікованих форм рецензії.

Ключові слова: журналіст, псевдонім, рецензія, рецензія-стаття.

Шкорина И. М. Рецензии в журналистском творчестве А. Слисаренко. Статья посвящена месту рецензии в журналистской деятельности писателя, поэта, постоянного автора многих периодических изданий 20-х – 30-х гг. XX века А. Слисаренко. Проанализированы изложенные в рецензиях мысли А. Слисаренко о специфике формирования новой украинской литературы, сложностях, которые возникают во время этого процесса. Главный акцент сделан на рассмотрении специфических черт рецензий А. Слисаренко, в частности присутствии в них элементов сатиры и юмора, и выделении модифицированных форм рецензии.

Ключевые слова: журналист, псевдоним, рецензия, рецензия-статья.

Shkorina I. Reviews of journalistic heritage O. Slisarenko. The article is devoted to the review of journalistic activity of the writer, poet, permanent author of numerous editions of the 20th–30th of the XX century O. Slisarenko. The analysis set out in the review opinions by O. Slisarenko on specific formation of a new Ukrainian literature, complications that arise during the process. The main emphasis is made on consideration of specific features of Slisarenko's reviews, particularly in the presence of these elements of satire and humor, and modified forms allocation review.

Keywords: journalist, pseudonym, review, review-article.